

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Качур Катерина Леонідівна

УДК 141.7 : 392.3

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї:
ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ-2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі етики та естетики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Розова Тамара Вікторівна,
Національний Університет
«Одеська юридична академія»
професор кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Чміль Ганна Павлівна,
Інститут культурології НАМ України
завідувач відділу світової культури
і міжнародних культурних зв'язків;

кандидат філософських наук
Чаус Андрій Денисович,
Національна медична академія
післядипломної освіти імені П.Л. Шупика
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться 6 грудня 2016 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 5 листопада 2016 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Культурні реалії, які функціонують наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, швидко змінюються. Проте більшість соціокультурних феноменів сьогодення залишаються невизначеними в процесі трансформації культурних цінностей. Зміна культурно-антропологічної парадигми, з одного боку, знаходиться під впливом інтеграції та уніфікації, а з іншого – зберігає свою автентичність і належність до етнокультурного устрою. Не є винятком з цих трансформаційних процесів культури і інститут сучасної сім'ї.

Сім'я – це один із найдавніших інститутів, який функціонував вже у стародавніх культурах та цивілізаціях. Актуальність теми дослідження обумовлена стійким науковим інтересом до сімейної проблематики, що оптимізується наприкінці ХХ століття, коли на становлення нового образу сім'ї вплинули соціально-економічні, політичні, культурні та гендерні зрушення, що доцільно проаналізувати з позиції філософської антропології.

Події, які відбувалися у світі протягом ХХ століття, комплексно вплинули на оформлення нового образу сім'ї у сучасному світі та детермінували світоглядні зрушення у розумінні положення чоловіка і жінки в сім'ї, сприяли оформленню нового статусу жінки та чоловіка. Тому тематика дослідження сімейних відносин особливо гостро актуалізувалася в сучасному суспільстві, а інтерес, який проявляють не тільки науковці, а й пересічні громадяни, не викликає сумнівів. Особливу цікавість у нас викликають зміни, що відбуваються у сучасній сім'ї, та філософсько-антропологічний аналіз цих перетворень.

Ступінь наукової розробки теми. Феномен сім'ї є тим явищем, до якого перманентно виявляють зацікавленість філософи протягом усієї історії філософії. Кожна епоха презентує своєрідне розуміння сім'ї та шлюбних відносин, проте незмінним залишається невичерпний інтерес до цієї проблематики. Починаючи з епохи Античності, сімейно-шлюбна проблематика привертала до себе увагу філософів. Вагомий внесок у вивчення проблематики сім'ї зробили видатні зарубіжні дослідники ХХ століття: Е. Гідденс, Т. Парсонс, Е. Тоффлер, М. Фуко та інші. Окремої уваги заслуговують результати досліджень антропологів, зокрема М. Мід. Значний вклад у розробку сімейно-шлюбної проблематики, її специфіки здійснили радянські вчені А. Антонов, Б. Бім-Бад і С. Гавров, С. Голод, М. Мацьковський, В. Медков, А. Харчев.

Сучасні українські науковці здійснюють дослідження сімейної проблематики у декількох напрямках. Трансформаційні процеси, що відбуваються в інституті сучасної сім'ї, досліджують Л. Амджадін, А. Буковинський, Т. Медіна, О. Чорний. Аналіз державної політики, яка стосується інституту сім'ї в Україні, зосереджена у наукових розробках А. Буковинського, Е. Лібанової, Т. Медіної, В. Ткачової. Окрім зазначених авторів, в українському науковому просторі проблема сучасної сім'ї висвітлена у

роботах Є. Білоножко, А. Пономарьова, Т. Руденко, Л. Слюсара, Ф. Фоміна, Л. Юди.

Підґрунтям дослідження феномену сім'ї, безперечно, є надбання київської філософсько-світоглядної школи: праці В. Андрущенко, Т. Андрущенко, Н. Адаменко, Н. Кочубей, С. Куцелал, О. Левченко, Т. Лютого, Б. Матюшко, Г. Меднікової, Н. Мозгової, Л. Облової, Л. Панченко, М. Поповича, Т. Розової, А. Чауса, Г. Чміль, В. Шинкарука, О. Яроша.

Проте, саме трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасній сім'ї, ще недостатньо вивчені в контексті філософської антропології та філософії культури як певного горизонту світоглядного осягнення проблематики сім'ї.

Зв'язок роботи з науковими програмами: Дисертаційне дослідження здійснено у межах науково-дослідної роботи кафедри етики та естетики Факультету філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом «Методологія і зміст викладання соціально-гуманітарних наук», що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», який був затверджений Вченою радою університету (протокол № 5 від 29 січня 2009 р.). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою університету (протокол № 9 від 28 лютого 2013 р.).

Метою дисертаційного дослідження є філософсько-антропологічне дослідження специфіки функціонування сім'ї у сучасному світі на основі визначення трансформаційних процесів, що детермінують становлення нового образу сім'ї. Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- розробити понятійно-категоріальний апарат дослідження феномену сім'ї, ґрунтуючись на аналізі історіографії проблеми, а також сформулювати власну унікальну дефініцію категорії «сім'я»;
- застосувати філософсько-антропологічну методологію як методологічну основу аналізу феномену сім'ї та довести доцільність її використання;
- проаналізувати на основі зміни структур повсякденного буття історичні та культурно-антропологічні традиції сімейності;
- розкрити проблематику формування сучасної сім'ї в ситуації зміни світоглядної парадигми від модерну до постмодерну;
- здійснити системний аналіз трансформаційних процесів ХХ-ХХІ століття, які підготували становлення нового проекту жінки, та сформували новий образ чоловіка в межах суспільства та сім'ї;
- проаналізувати роль трансформаційних процесів, які вплинули на формування основних рис сучасного батьківства і материнства, та виявити основні риси сучасного батьківства та материнства як наслідок нового образу жінки та чоловіка;
- охарактеризувати основні риси сучасного концепту сім'ї;
- розглянути плюралізм форм сучасної сімейної організації;

- розкрити специфіку сімейно-шлюбної сфери у сучасних українських реаліях.

Об'єкт дослідження – феномен сім'ї.

Предмет дослідження – трансформаційні процеси у сучасній сім'ї.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення філософської та культурної антропології, критичне осмислення сучасних ідей і концепцій, що стосуються предмета дослідження, ґрунтовні наукові напрацювання філософів, демографів, антропологів.

Методологія дисертаційного дослідження визначається потребою комплексного аналізу проблеми та базується на використанні міждисциплінарного підходу. Він дав змогу найбільш ефективно використати потенціал гуманітаристики для аналізу трансформаційних процесів, що відбуваються у соціокультурному просторі. В його межах використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні філософські методи. Зокрема, був використаний діалектичний метод, який надав можливість проаналізувати протиріччя трансформаційних тенденцій у сучасному інституті сім'ї. Дослідження спирається на компаративістський та системний підходи. Для реконструкції потенціалу сім'ї в історичній ретроспективі був використаний як метод історичного аналізу, так і інтеракціоністський підхід в дослідженні сім'ї як малої соціальної групи.

Філософсько-антропологічний підхід розкривається через комплекс методів: культурно-антропологічний метод реалізується у дослідженні родинних зв'язків як частини української культурної традиції; метод кроскультурного аналізу застосовується для позначення загальних компонентів культурного розвитку епохи, через які виявляється специфіка буття людини; метод структурної антропології застосовується для аналізу структур повсякденності буття людини; метод гендерного аналізу реалізується через розуміння специфіки чоловічої та жіночої статі, а також через аналіз того значення, яке суспільство надає відмінностям між ними. Вказана методологія скерована на розкриття трансформативних процесів у сучасній сім'ї.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українській гуманітаристиці трансформаційні процеси у сучасній сім'ї досліджуються як філософсько-антропологічний феномен, що базується на культурно-історичній цілісності структур повсякденного буття. Найсуттєвіші наукові результати, які відображають новизну дослідження та внесок здобувача і виносяться на захист, містяться в таких положеннях:

Вперше:

- розглянуто сім'ю з позиції філософської антропології як соціокультурний феномен, в якому відбувається міжособистісна взаємодія;
- визначено структури повсякденності, які вплинули на парадигмальні зміни у сучасній сім'ї, та проаналізовано на основі зміни структур повсякденного буття історичні та культурно-антропологічні традиції сімейності;

- розкрито проблематику формування сучасної сім'ї в ситуації зміни світоглядної парадигми від модерну до постмодерну, запропоновано цілісну інтерпретацію концепції сучасної сім'ї у європейській культурі крізь призму культурно-антропологічного та гендерного підходу;

- здійснено системний аналіз трансформаційних процесів ХХ століття, які підготували становлення нового проекту жінки, та сформували новий образ чоловіка в межах нового диспозитиву шлюбу та сім'ї, проаналізована зміна світоглядної парадигми як чоловіків, так і жінок з позицій міжособистісної взаємодії;

Уточнено:

- дефініцію категорії «сім'я», яка визначається як унікальний соціокультурний феномен, що ґрунтується на спільноті, яка заснована завдяки союзу двох або більше осіб, об'єднаних спільними позиціями шлюбубатьківства-спорідненості, здійснюючих свою діяльність за взаємною згодою на основі структур повсякденного буття, що формує унікальний життєвий світ, у якому відбувається формування особистості, в процесі якого закріплюються моделі поведінки, соціальні ролі та цінності;

- поняття «організація сім'ї», яке визначається як способи формування сім'ї як організованої системи, як структури соціокультурних відносин;

- комплексний підхід до феномену сім'ї, що здійснюється на трьох рівнях: макрорівні, мікрорівні, рівні міжособистісної взаємодії;

- розуміння полікультурності України, яка базується на існуванні східноорієнтованих сімей поруч із західноорієнтованими, що надає Україні мультикультурний характер;

Отримало подальший розвиток:

- дослідження феномену сучасної сім'ї, нових популярних форм сім'ї, поширеність яких зростає переважно в країнах Заходу (одностатеві сім'ї, child free-сім'ї, громадянські сім'ї), нового статусу чоловіка і жінки у сім'ї, перегляд суспільством їх прав та обов'язків;

- аналіз світоглядних трансформацій: ціннісних орієнтацій чоловіків та жінок, які призвели до оновлення образу сім'ї в сучасному світі, розуміння жінки як рушійної сили у процесі трансформації та становленні нового образу сім'ї;

- розуміння ролі трансформаційних процесів, які вплинули на формування основних рис сучасного батьківства і материнства; аналіз основних рис сучасного батьківства та материнства як наслідку нового образу чоловіка під впливом сформованого нового проекту жінки.

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно сприятиме збагаченню й поглибленню міждисциплінарної методології у галузі філософії культури та філософської антропології, оскільки презентує новий погляд на сім'ю з позицій гендерного та культурного аналізу, важливих для комплексного та системного розуміння культурних процесів у сучасному світі.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані під час викладання філософії культури, філософської антропології, теорії гендеру, історії філософії, соціальної філософії, а зміст усієї роботи у адаптованому вигляді може бути успішно втілений у вигляді спецкурсу для магістрів напряму підготовки «Філософія», «Психологія» та «Культурологія». Висновки та теоретико-методологічні результати роботи дослідження сприятимуть подальшим дослідженням в галузі філософської та культурної антропології, оптимізації викладання курсів «Філософська антропологія», «Філософія культури», «Філософія та соціологія сім'ї», «Гендерні дослідження», «Сімейне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація являє собою самостійне дослідження філософсько-антропологічного осягнення феномену сім'ї як в історичній ретроспективі, так і в сучасному вимірі. Положення наукової новизни, результати і висновки дослідження отримані її авторкою самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на конференціях: Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету» (Київ, 2013, 2014); Звітно-наукова конференція викладачів університету НПУ імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2012, 2013, 2014, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізаційному світі» (Житомир, 2013); Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми розвитку дизайну в сучасній українській культурі» (Київ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Львів, 2014); Філософсько-антропологічні читання в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди НАН України «Сучасне філософсько-антропологічне знання як основа життєвої стійкості української людини» (Київ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Імперативи поступу України в умовах цивілізаційних викликів сучасного світу» (Київ, 2015); Міжнародна науково-практична конференція до 10-ї річниці кафедри філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова «Філософія людини як шлях гуманізму та гідності у граничному бутті суспільства» (Київ, 2015); Міжнародна теоретико-практична конференція «Перші академічні читання пам'яті Г.І. Волинки: "Філософія. Освіта. Наука"» (Київ, 2015); «IV Міжнародні Драгоманівські читання» до 180-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Дніпро, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» (Київ, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2015).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у 15 наукових публікаціях: 5 статтях (з них 1 розміщена в іноземному науковому періодичному виданні, а 4 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України з

філософських наук) та 10 матеріалах виступів на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені специфікою її предмета та логікою розкриття теми, а також поставленою метою й завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 195 сторінок, з них 177 основного тексту. Список використаної літератури містить 18 сторінок і налічує 190 джерел, з них 19 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми, сформульовані мета та завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкриті методи дослідження, сформульовані основні положення наукової новизни, окреслене теоретичне і практичне значення роботи, наведені дані про наукові публікації за темою дисертаційного дослідження та про апробацію отриманих результатів на наукових конференціях, а також зазначена структура дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** – **«Джерельна база та теоретико-методологічна основа дослідження сім'ї як соціокультурного явища»** – аналізується стан наукової розробки теми, надається характеристика джерельної бази дисертаційного дослідження, визначаються основні методологічні підходи та принципи, необхідні для вивчення філософсько-антропологічних вимірів феномену сучасної сім'ї, а також аналізується різноманіття культурних традицій сім'ї.

У **підрозділі 1.1.** – **«Визначення категоріального апарату дисертаційного дослідження»** – розкриваються базові категорії дисертаційної роботи, з'ясовується специфіка сім'ї як особливого середовища, в якому здійснюється виховне, фізичне, культурне зростання, а також соціальна інтеграція індивіда. Доводиться, що одне із нагальних питань сучасної антропології це є стан та перспективи розвитку сім'ї, отже, і всього людства. Особлива увага надається розкриттю філософсько-антропологічної парадигми бачення даної проблеми. Доводиться актуальність обраної проблематики, яка розкривається крізь призму аналізу сучасних досліджень. Проте, інтерес до феномену сім'ї та цікавість до вивчення її природи є перманентним, і підтримується через її багатофункціональність, багатозаровість та унікальну роль як соціокультурного явища між особистістю та суспільством. У сучасному науковому світі у полі зору дослідників опинилися проблеми нуклеаризації сім'ї, свідомо відмова від дітей, нові експериментальні форми шлюбу та сім'ї, зростає зацікавленість громадськості до нових норм, які втілюються сім'єю.

Дається визначення «сучасній сім'ї» як сукупності тих нових рис, які здобуває сім'я в сучасному світі. Розглядаються нові популярні форми сім'ї, поширеність яких зростає переважно в країнах Заходу (одностатеві сім'ї, child

free-сім'ї, громадянська сім'я), та становище чоловіка і жінки у сім'ї. Висвітлюються дві альтернативні парадигми оцінки ситуації у сучасній сім'ї: ліберально налаштована позиція та консервативна позиція.

На основі герменевтичного аналізу розкривається етимологія поняття «сім'я», досліджується семіозис цього феномену, розкривається процес формування цінності сім'ї крізь призму аналізу структур повсякденного буття традиційного суспільства.

У підрозділі 1.2. – **«Аналіз джерельної бази дослідження феномену сім'ї»** – представлений детальний джерелознавчий аналіз означеної проблематики. Підкреслено, що джерельна база дослідження ґрунтується як на класичній філософській спадщині, так і на некласичній філософській традиції, у межах яких надається ґрунтовний аналіз феномену сім'ї, сімейних відносин, взаємодії дітей та батьків, місця та ролі чоловіків і жінок. Підкреслено, що на особливу увагу заслуговують студії дослідників ХХ – ХХІ століть, велика увага надається також аналізу робіт українських науковців.

Враховуючи багатofункціональність феномену сім'ї, що зумовило цікавість до нього з боку дослідників з різноманітних галузей знання, доцільним стало часткове залучення результатів їх досліджень. У роботі надана типологія підходів до феномену сім'ї. Так, економічний аспект дослідження сім'ї вивчає її як виробничу ланку суспільства; соціологічний аналіз зосереджує увагу на аналізі сім'ї як соціального інституту або як малої соціальної групи; історичний аналіз сімейних відносин аналізує історичний шлях становлення інституту сім'ї; демографічний показник демонструє статистичні дані; юриспруденція зосереджує увагу на юридичних аспектах сімейно-шлюбних відносин; етнографічні дослідження розкривають сім'ю через відтворення етносу, виховання нащадків, вироблення ціннісних орієнтирів та пріоритетів у сім'ї; психологічний аспект необхідний у для вирішення конфліктів, що з'являються у процесі міжособистісної взаємодії; педагогічний аспект концентрує увагу на виховній складовій сім'ї.

У підрозділі 1.3. – **«Культурно-антропологічні засади сімейних традицій – теоретичне підґрунтя сім'ї як соціокультурного явища»** – розглянуті найдавніші сімейні традиції, що домінували в різних культурах. Проаналізовано форми сім'ї, ціннісно-орієнтаційні, гендерні та інші аспекти сімейних традицій, що є відмінними у різних культурах та впливають на формування сім'ї.

У підрозділі на основі аналізу дихотомії «Схід–Захід» розглянуті сімейні традиції. Обґрунтовується теза про те, що відмінні ціннісні орієнтації зумовлюють відповідне відношення до традицій сімейної організації, позиції чоловіка і жінки в сім'ї. Зроблена репрезентативна вибірка, де культури Сходу презентують як культури Стародавнього Єгипту, Вавилону, Давньої Індії, так і далеосхідні культури; культури Заходу представлені європейським культурно-історичним ареалом, що базується на культурі античності та теоцентризмі європейського середньовіччя.

Відзначено, що у давньовавилонській сім'ї чільне місце голови сім'ї належало чоловікові, і сімейні відносини будувалися за принципом його головування. Давньоєгипетські сімейні традиції також будувалися за принципом патріархату, проте роль жінки була унікальною, а мати вважалася головним членом сім'ї. Для Стародавньої Індії була характерна велика патріархальна сім'я, в якій жінка повністю залежала від чоловіка і синів, а шлюб був майновою угодою. В давньокитайській культурі особливе розуміння явища сім'ї представлене у школі конфуціанства. Сім'я є мікромоделлю держави, а сама держава є великою родиною. Ідея домінування колективного над індивідуальним ставить сім'ю і шлюб першим зобов'язанням людини в конфуціанстві і даосизмі. Сім'я в Японії давніх часів була релігійним об'єднанням, що базувалося на патріархальній традиції, в її основі лежала вимога дотримання культів. У Давньому Римі існування шлюбу виправдовувалося народженням дітей, протягом майже всієї римської історії в сім'ї спостерігалось неухильне головування чоловіка, яке закріплювалося в законах римського права. Характерною для всієї Еллади була моногамна сім'я, майже усюди була встановлена патріархальна структура, жінка була відстороненою від участі в громадянських справах як у Давній Греції, так і у Давньому Римі. У культурі античності дотримувалися одного погляду стосовно сім'ї: народження дітей є виконання свого обов'язку перед родом і сім'єю.

У другому розділі – «Історичний аналіз соціокультурних причин трансформації образу сім'ї» – проаналізовано історичні і культурні події, які зумовили трансформаційні процеси в сім'ї і корінним чином вплинули на становлення її нового образу.

У підрозділі 2.1. – «Сім'я в ситуації постмодерну: місце гендерної проблематики та проблематики статі в сучасну епоху» – досліджуються основні зміни у розумінні сім'ї в епоху постмодерну та наслідки впливу гендерної проблематики на оформлення нового образу кожної статі.

З середини ХХ століття людина в західно-європейській культурі має широкий вибір альтернативних сімейно-шлюбних відносин. Визначено, що важливим продуктом сучасної епохи в питанні вивчення сім'ї стала розробка гендерної проблематики, оформлення нових канонів чоловічого та жіночого в соціумі, і конкретно – в сфері сім'ї. Трансформації в сімейній сфері обумовили зміну статусних характеристик головних констант класичної сім'ї: чоловіка і жінки, чому сприяли зміни світоглядних орієнтацій обох статей, що призвело до появи та розповсюдження нових форм сім'ї. Закладений у сім'ї ціннісний потенціал реалізується за власним вибором особистості, на противагу усталеному баченню, що сім'я є обов'язковим елементом життєвої стратегії. Стереотипні уявлення вже не є настільки актуальними: в постмодерному суспільстві жінка активно залучена до професійних, соціальних, публічних сфер суспільства. Життєвий сценарій жінки виходить за межі материнства. Такі світоглядні трансформації призвели до усунення застарілих стереотипних уявлень щодо ролі чоловіків: наразі вони можуть залучатися до активної позиції в сім'ї, розділяти обов'язки, заміщувати жінку в разі необхідності.

Комплекс характеристик поведінки та соціальних очікувань від чоловіка та жінки представлено як фемінність і маскулінність. Становлення нової парадигми маскулінності та фемінності зумовлено послабленням стереотипів та направленістю на вільний прояв індивідуальних рис кожного із батьків без орієнтації на упередження, та нормативи, які диктують поведінку статі.

У підрозділі 2.2. – **«Новий проект жіноцтва: вплив феміністичної ідеології та сексуальної революції на формування нового статусу жінки»** – з'ясовано вплив історичних подій кінця XIX-XX століття на реформування образу та статусу жінки в суспільстві і в сім'ї.

Визначальний вплив на трансформаційні процеси, що відбулися у інституті сім'ї, мали зміни світогляду жінок, слідом за якими відбулися зміни світоглядних орієнтацій чоловіків. Такими культурно-історичними умовами стали ситуація війни, яка призвела до появи і подальшого розмаху феміністичного руху, а також сексуальна революція. Становище жінок у суспільстві після Першої світової війни рішуче змінилося: суспільна необхідність змусила багатьох із них посісти активну патріотичну або професійну позицію. Після Другої світової війни становище жінки зміщується в бік рівноправності, і це є не лише наслідком соціальних змін в ситуації війни і поствійни, але і в контексті зростання жіночих домагань. Аналіз сучасних джерел підтверджує думку про культурний «переворот» статусу жінки внаслідок появи жіночих рухів. Феміністичний рух, який розпочався із боротьби за рівне виборче право, згодом стає світоглядною та методологічною платформою для концептуалізації жінки на суспільній і сімейній арені.

Сексуальна революція, яка комплексно розгорнулась у 1960-1970 рр. у країнах Заходу, була спричинена рядом реформаційних явищ у галузі права, медицини, моралі, і охопила сімейні, гендерні, статеві та сексуальні відносини у західно-європейській культурі. Здобутками сексуальної революції стали зміна стереотипів поведінки у сімейній та інтимній сферах, зменшення упередженості про нормальність та патології сексуальної поведінки, сексуальне просвітництво, лібералізація суспільного ставлення до тіла, розмежування інтимних та репродуктивних цілей сім'ї. Сексуальна революція XX століття перевернула уявлення про сексуальність, насолоду та власне тіло, і як наслідок – погляди на сімейне та шлюбне життя.

У підрозділі 2.3. – **«Парадигмальні зміни в проблематиці батьківства і материнства»** – проаналізовано основні перетворення, які відбулися в процесах батьківства і материнства внаслідок трансформації сім'ї. Важливий внесок у відношення до дітності справила революція в сфері контрацепції, завдяки якій вдалося розділити поняття сексу та репродуктивної діяльності. Медикалізація сфери материнства і вагітності помітним чином впливає на перебіг цих явищ. Досягнення сучасної науки, активні розробки в сфері медицини втручаються у процеси, які раніше відбувалися природним шляхом та були обумовлені суто біологічними факторами. Запліднення, вагітність та народження дитини, завдяки комплексу допоміжних репродуктивних технологій, стають частково контрольованими.

Історична зміна ролі жінки та матері, зрівняння прав обох статей, широкий спектр можливостей, якими людина володіє у сучасному світі, трансформували уявлення про материнство, батьківство і сім'ю. Емансипація змінила погляд жінок на материнство, дітність та біологічні функції тіла. В науковому дискурсі виявлено характерні тенденції батьківства в XXI столітті як однієї із ідентичностей чоловіка. Наявною є криза батьківства, яка тісно пов'язана із кризою маскулінності. Стереотипне уявлення про батька як годувальника, суворого наставника і вихователя не є актуальними в сучасній сім'ї, на зміну авторитетному батьківству приходить батьківство реальне.

У **третьому розділі – «Філософсько-антропологічний аналіз деконструкції сім'ї в сучасному світі»** – досліджені основні трансформаційні процеси, які відображають сучасний стан сім'ї.

У **підрозділі 3.1. – «Загальна характеристика сучасної сім'ї»** – розкрито загальні параметри, якими характеризується сім'я на сучасному етапі свого становлення. Підкреслено, що трансформації в сімейно-шлюбній сфері є прямим наслідком суспільних та культурних перетворень, які охоплюють людське світове співтовариство, проникаючи навіть у найбільш консервативні суспільства. Встановлено деякі із тенденцій, що комплексно змінили буття сім'ї і стали нормальною практикою в сучасному суспільстві: прерогатива кар'єри, внаслідок чого зростає рівень добробуту сім'ї; пізні укладання шлюбу і відкладання народження дитини; розділення репродуктивної і сексуальної поведінки; нуклеаризація сім'ї як її спрощення; практика розлучень і повторних шлюбів; варіативність форм стосунків, які переростають у сімейні відносини.

Криза інституту сім'ї виявилася як очевидна проблема наприкінці 70-х рр. минулого століття. Вона проявилася у ряді процесів, які деструктивно вплинули на класичний сімейний образ: рівень розлучень став надзвичайно високим; поширюються неповні сім'ї; рівень народження дітей стає нижчим необхідного рівня відтворення населення; з'являються нові форми сімейних відносин. Визначено, що на основі інтерпретації кризи сім'ї сформувалися дві наукові парадигми: ліберально-прогресистська, або еволюційна, та консервативно-кризова. Смісл першої парадигми, на якій базується дане дослідження, в тому, що на уламках старої сім'ї утворюються нові альтернативні форми сімейної організації. Друга парадигма направлена на укріплення позицій класичного образу сім'ї. Окрім цього, визначено, що має сенс адаптаційний підхід у розумінні сучасної сім'ї, який інтерпретує різні види трансформацій сімейної організації природною адаптацією до змін в умовах суспільного життя.

У **підрозділі 3.2. – «Аналіз нових форм сімейної організації»** – досліджено ряд найбільш поширених форм сучасної сім'ї, які дедалі більше розповсюджуються у світі.

Встановлено, що трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасній сім'ї, призводять до виникнення таких нетрадиційних форм сім'ї, як child free сім'ї, одностатеві сім'ї, сім'ї, що базуються на гостьовому та громадянському шлюбі. Child free-сім'ї або добровільно бездітні сім'ї, визначено як такі, що не

бажають мати дітей через власні переконання. Встановлено існування двох видів добровільно бездітних: реджектори (особи, які відкидають саму ідею можливості народження дитини, бо мають відразу до процесу вагітності, народження, годування) та афексьонадо (особи, яких приваблює вільний від дітей спосіб життя). Окрім цього, існує ще два види child free сімей, які нестійкі у своїй позиції до дітності: «постійно відкладаючи» та «хвилеподібні відмовники». Одностатевий шлюб – юридично закріплена одностатева сім'я. Реакцією на зростаюче поширення одностатевих сімей стали зміни у законодавчих та юридичних базах країн світу. Одностатєво орієнтовані відносини існували завжди, проте лише у сучасному суспільстві через лібералізацію ставлення до таких сімей у них з'явилась можливість відкрито заявляти про себе і претендувати на рівні із традиційними сім'ями права. Встановлено, що надзвичайно розповсюджена форма сім'ї, яку називають громадянський (цивільний) шлюб, кардинально змінила уявлення про сім'ї та шлюб у сучасному суспільстві. Це єдина форма сімейної організації, яка є незареєстрованим шлюбом, але може містити усі інші компоненти: спільне проживання, спільний побут, народження дітей, сумісна фінансова складова. Окрім того, що цивільний шлюб нерідко стає першим етапом для молодих людей; в сучасному світі законодавча база багатьох країн підтримує таку форму сім'ї, визнаючи її шлюбом, прирівнюючи у правах і обов'язках до офіційного.

У **підрозділі 3.3. – «Специфіка сучасної української сім'ї»** – встановлено особливості сім'ї в сучасному українському суспільстві.

Виявлено, що, попри трансформації, у вітчизняній сімейно-шлюбній сфері, довіра до авторитету сім'ї та визнання цінності традиційної сім'ї в сучасному українському суспільстві залишається на високому рівні. Шлюбно-сімейні традиції в Україні споконвіччя характеризувалися сталістю, традиційністю. Встановлено та проаналізовано основні трансформації та сімейні переорієнтації в сучасній українській сім'ї. Відтак, більшого поширення набуває процес нуклеаризації (особливо серед молоді), відділення сім'ї від батьків, лібералізація сімейних стосунків, популярність громадянських, та повторних шлюбів, скорочення дітонародження.

Доведено вплив міграційних процесів на зміни в українській сім'ї. Від'їзд української молоді за кордон з метою працевлаштування або навчання позначається на сімейній стратегії молодого покоління. Перебування закордоном з метою отримання освіти може стати причиною відкладання дітонародження, а пріоритет матеріального благополуччя українських мігрантів негативно позначається на виховному процесі дітей: перекладання батьківських обов'язків на родичів сприяє атрофії виховної функції сім'ї, оскільки для повноцінного виховання необхідна залученість обох батьків. Трудова міграція унеможливорює такий процес, і ускладнює його для опікунів. Ситуація може ускладнитися через міжпоколінні конфлікти. Така ситуація в сім'ях мігрантів формує явище соціального сирітства, а масовість міграційних процесів зумовлює поширення таких форм сім'ї як дистантна сім'я, емігрантська сім'я та феномен «італійських дітей» в сім'ях західного регіону України.

Проаналізовано вплив територіальної неоднорідності та специфіки етнічного складу України на традиції сімейності. Історична спадщина України полікультурна і продовжує збагачуватися різними культурними мотивами. Висвітлена культурна унікальність України, що визначена співіснуванням на території однієї держави «східної» та «західної» традицій сім'ї. Такий культурний формат став можливий через існування християнства та мусульманства в Україні. Присутність ісламу висвітлена переважно через кримсько-татарську етнічну групу. Мусульманська релігія є важливим фактором етнічної та культурної самоідентифікації кримських татар, а також важливим регулятором сімейно-шлюбних традицій. Аналізуючи культурні традиції декількох регіонів нашої країни, варто відзначити культурний консонанс, коли різні духовні і побутові традиції, які існують поруч одна з одною, уособлюють єдність через багатоманіття, що надає Україні унікальний культурний вимір.

ВИСНОВКИ

1. У зв'язку із трансформаційними процесами, які відбуваються в сучасній сім'ї, виникає необхідність оновлення визначення категорії «сім'я». Отже, сім'я – це унікальний соціокультурний феномен, що ґрунтується на спільноті, яка заснована завдяки союзу двох або більше осіб, об'єднаних спільними позиціями шлюбу–батьківства–спорідненості, які здійснюють свою діяльність за взаємною згодою на основі структур повсякденного буття, що формує унікальний життєвий світ, у якому відбувається формування особистості, в процесі якого закріплюються моделі поведінки, соціальні ролі та цінності.

2. Філософсько-антропологічна методологія надає можливість вперше в українській гуманітаристиці дослідити сім'ю не тільки як соціальний інститут або спільноту, але й визначити ті трансформаційні процеси, що формують сучасний образ сім'ї крізь призму розуміння культурно-історичної цілісності структур повсякденного буття. Проаналізована джерельна база дослідження надає ґрунтовний аналіз феноменів сім'ї та сімейних відносин.

3. Незалежно від розуміння ролі та цінності сім'ї в різних культурах незмінним залишається розуміння феномену сім'ї як базової платформи суспільства. Вкоріненість у буття кожного члена суспільства відбувається саме через сім'ю. Традиції сімейності, розподіл ролей, головування сім'ї та інші параметри можуть відрізнятися в різних культурних традиціях, проте однозначно визначається важливість сім'ї для суспільства та особистості.

4. В ситуації зміни світоглядної парадигми від модерну до постмодерну суспільні трансформації виявилися настільки радикальними, що інститут сім'ї та шлюбу не може залишатися незмінним. У сучасному світі закладений в сім'ї ціннісний потенціал реалізується за власним вибором окремої особистості, на противагу усталеному баченню, що сім'я є обов'язковим елементом життєвої стратегії.

5. Сексуальна та контрацептивна революції, поява феміністичного руху, вплив війни на становлення нового образу жінки та чоловіка, оформлення нового розуміння батьківства і материнства, актуалізація гендерної проблематики стали основою трансформаційних процесів ХХ-ХХІ століття, які підготували становлення нового проекту жінки та сформували новий образ чоловіка в межах нового диспозитиву шлюбу та сім'ї. Це детермінувало новий зміст сімейно-шлюбної сфери.

Рушійною силою руйнації гендерної стереотипізації у виробничих сферах і сферах трудової діяльності є жінка. Антропологічний «поворот», характерний для образу жінки, полягає у тому, що жінки виступають проти стереотипізації свого призначення в сім'ї та суспільстві, спростовуючи столітні традиції, а свідомий контроль народжуваності є жіночою революцією. Зміни позиції жінки та зміщення акценту в бік її соціальної активності, самовдосконалення, професійного та кар'єрного росту змушує чоловіка змінити вектор своєї ролі. У сучасній сім'ї все більше домінує паритет у міжособистісних стосунках.

Наслідком «кризи маскулінності» стають зміни у параметрах чоловічості. Образи сучасного чоловіка та жінки характеризуються руйнуванням стереотипів маскулінності та фемінності. Ідеальний образ чоловіка або жінки в розумінні сучасних людей втрачає свою однозначність.

6. Соціокультурні процеси ХХ століття стимулювали оформлення нового канону батьківства і материнства. Світоглядні переорієнтації чоловіків і жінок трансформували погляди на дітність і батьківство. Не інтерпретуючи ці зміни як деструктивні, виявлено, що вони є ознакою незворотних еволюційних зрушень як адаптації сім'ї до реалій сучасного світу.

Здобутком сучасного сімейного існування є вільний прояв індивідуальних рис кожного з батьків без орієнтації на упередження, соціальні канони виховання і нормативні обмеження, які диктують ту чи іншу поведінку статі.

Материнство є однією із соціальних ролей жінки, що обумовлено природними чинниками, але суспільство із відповідними нормами, цінностями впливає на його самоусвідомлення. Сучасне материнство та його медикалізація проявляється у тому, що процеси, які раніше відбувалися за законами природи та були обумовлені суто біологічними факторами, наразі знаходяться під увагою фахівців. Феномени сурогатного материнства, еко-запліднення, клонування актуалізують етичну сторону питання, яке пов'язане із впливом та наслідками цих явищ для самоідентичності індивідів.

Бачення материнства як головної іпостасі жінки поступово перестає бути актуальним. На противагу консервативному погляду на материнство починає домінувати концепція «good enough mothering». «Достатньо хороша матір» розуміє роль і призначення власного материнства, посідає своє місце у житті дитини, але має власні інтереси, та є активною. Батьківство ХХІ століття якісно змінилося та стало більш осмисленим. Роль батька в сім'ї стає активнішою, настільки, що чоловік готовий замінити жіночі обов'язки, в разі необхідності навіть помінятися із жінкою ролями.

7. Основними рисами сучасної сім'ї стали наступні: нуклеаризація, поява нових форм сімейності та шлюбності, неоднозначне відношення до дитності, становлення нового образу чоловіка та жінки, суттєві зміни у розумінні призначення та ролі жінки і чоловіка в сім'ї, відкладання укладання шлюбу та створення сім'ї, або відмова від такої життєвої стратегії на користь інших цілей, посилення анонімності приватного життя, розкута сексуальна поведінка молоді, ранні та повторні шлюби, полегшене відношення до розлучення. Криза сім'ї продемонструвала, що сім'я із кількома дітьми не є золотим стандартом благополуччя, натомість сім'єцентризм та дітоцентризм замінюються егоцентризмом.

8. Плюралізм форм сімейної організації, які склалися та утвердилися в сучасному світі: *child free*, або добровільно бездітні, одностатеві сім'ї, громадянські шлюби, відритий, гостьовий та сезонний шлюби на основі відповідних форм сім'ї, комунальна та бінуклеарна сім'ї — демонструють світоглядні зміни особистості. Поліфонічність форм сімейної організації пояснюється завдяки адаптаційному підходу. Він інтерпретує різні види трансформацій в сім'ї адаптацією до трансформаційних процесів буття.

У колі сучасної сім'ї обидва партнери самотійно вирішують питання про розширення своєї сім'ї або відмову від дітей. Добровільно бездітний спосіб життя для жінки — це свобода працювати та реалізовуватися, для чоловіка — свобода не працювати і мати менше фінансових обтяжень. На противагу *child free*, виникає інший спосіб життя — *childless*. Його уособлюють бездітні сім'ї, які відокремлюють себе від репродуктивно здорових бездітних сімей. Ставлення до одностатевих сімей поступово лібералізується.

9. Специфіка сімейно-шлюбної сфери у сучасних українських реаліях полягає в тому, що трансформаційні тенденції щодо феномену сім'ї, які розгортаються переважно в західних країнах, вплинули на українське консервативне суспільство. Полікультурність (існування мусульманських сімей поруч з християнськими) дозволяє констатувати єдність багатоманіття української культури, в чому виявляється її неоднозначний характер, що надає нашій країні унікальний культурний вимір.

Для українського народу характерним є потяг до родинності, згуртованості сім'ї, котрий підтримує традицію сумісного проживання кількох поколінь. Це залишає актуальною для сучасної української сім'ї проблему батьків і дітей, міжпоколінного спілкування. Оскільки українська культура тяжіє до традицій, то зміни в сімейній сфері та сфері шлюбних відносин відбуваються доволі повільно.

Міграційні процеси українського населення помітно позначаються на сімейних стосунках. Негативним наслідком професійної зайнятості за межами країни є переривання виховання дітей, підвищення рівня нестабільності шлюбу у разі від'їзду, а також поява специфічних типів сімей: дистантних та емігрантських. Тривала відсутність батьків призводить до атрофії виховної функції сім'ї, а також зумовлює виникнення ситуації соціального сирітства та

феномену «італійських дітей». Отже, переважає такий тип сім'ї, де поступово формуються нові норми під впливом сучасних трансформаційних процесів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Качур К.Л. Современная семья в фокусе философско-антропологических исследований / К.Л. Качур // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – Беларусь : Из-во Гомельского госуд. Унив. им. Ф. Скорины, 2016. – № 1 (94). – С. 129–131.
2. Качур К.Л. Актуалізація ролі сім'ї в сучасному нестабільному світі / К.Л. Качур // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць, / гол.ред. В.М. Вашкевич. – К. : Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 104 (1). – С. 129–131.
3. Качур К.Л. Філософсько-антропологічний аналіз еволюції та сучасного стану сім'ї / К.Л. Качур // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць, / гол.ред. В.М. Вашкевич. – К. : Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 101 (10). – С. 335–337.
4. Качур К.Л. Аксіологічний потенціал сім'ї у світогляді сучасної особистості / К.Л. Качур // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» / ред. Колегія : І.Д. Пасічник, М.О. Зайцев та ін. – Острог : «Острозька академія», 2014. – Вип. 15. – С. 109–113.
5. Качур К.Л. Сім'я як філософсько-антропологічний феномен: аналіз підходів та методологій досліджень / К.Л. Качур // Альманах «Грані» / Дніпропетровськ: «Грані», 2015. – № 11/2 (127). – С. 54–57.
6. Качур К.Л. Деструктивні зміни традиційної моделі сім'ї у сучасному світі / К.Л. Качур // «Дні науки філософського факультету–2013», Міжнар. наук. конф. – К. : «Київський університет», 2013. – Ч. 6. – С.137–139.
7. Качур К.Л. Руйнування традиційної моделі сім'ї у сучасному світі / К.Л. Качур // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. пр. звіт.-наук. конф. за 2012 рік / укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Ємельянова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 303–304.
8. Качур К.Л. Трансформаційні процеси у сучасній сім'ї як соціогуманітарна проблема сучасності / К.Л. Качур // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізаційному світі: зб.наук.праць / за заг.ред. проф. П.Ю. Сауха – Житомир : Видавничий центр ЖДУ, 2013. – С. 73–75.
9. Качур К.Л. Філософсько-антропологічний аналіз феномену сучасної сім'ї / К.Л. Качур // «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» : Мат. міжн. наук.-практ. конф. – Львів : Львівська фундація суспільних наук, 2014. – С. 23–27.
10. Качур К.Л. Філософсько-антропологічний аналіз нових форм сімейного упорядкування / К.Л. Качур // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. пр. звіт.-наук. конф. /

укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Ємельянова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 131–133.

11. Качур К.Л. Чоловік та жінка у світі, що змінюється: новий погляд на формування сім'ї / К.Л. Качур // «Дні філософського факультету 2014», мат. міжн. наук. конф. / редкол. : А.Є. Конверський. – К. : «Київський університет», 2014. – Ч. 4. – С. 117–119.

12. Качур К.Л. Екзистенція сім'ї у вимірі сучасного суспільства / К.Л. Качур // Міжн. наук.-практ. конф. «Філософія людини як шлях до гуманізму та гідності у граничному бутті суспільства» / за заг. Ред. Н.В. Хамітова. – К. : Ви-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015). – С.121–123.

13. Качур К.Л. Сучасна сім'я як об'єкт філософсько-антропологічного аналізу / К.Л. Качур // «Суспільні науки ХХІ століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» мат. міжн. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: НО «Відкрите суспільство», 2015. – С. 77–81.

14. Качур К.Л. Сім'я у нестабільному сучасному світі / К.Л. Качур // «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» : мат. міжн.наук.-практ. конф. – К. : ГО «КНСО», 2015. – С. 99–102.

15. Качур К.Л. Тенденції сучасної сім'ї в руслі філософсько-антропологічного аналізу / К.Л. Качур // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: мат. IV Міжнар.наук.-практ.інт.-конф. // Зб. науч. пр. – Переяслав-Хмельницький: Центр наукових конференцій «iScience», 2015. – Вип. 4. – С. 158–161.

АНОТАЦІЇ

Качур К.Л. Трансформаційні процеси в сучасній сім'ї: філософсько-антропологічний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04. – філософська антропологія, філософія культури. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2016.

Дисертація присвячена філософсько-антропологічному аналізу трансформаційних процесів, які переживає сім'я на сучасному етапі свого становлення. Продемонстровано, що рушійними процесами трансформацій в сім'ї стали культурні процеси та зміна світоглядної парадигми у ХХ–ХХІ столітті, що корінним чином вплинуло на формування нового статусу жінки та чоловіка. Провідними серед них стали: сексуальна та контрацептивна революція, поява феміністичного руху, вплив війни на становлення нового образу жінки та чоловіка, оформлення нового розуміння батьківства і материнства, актуалізація гендерної проблематики. Доведено, що провідною силою для руйнації гендерної стереотипізації у суспільстві і в сім'ї стала жінка.

Встановлено основні риси сучасної сім'ї: нуклеаризація, поява нових форм сім'ї та шлюбу, неоднозначне відношення до дітності, становлення нового образу чоловіка та жінки, суттєві зміни у розумінні призначення та ролі

жінки і чоловіка в сім'ї, відкладання укладання шлюбу та створення сім'ї, полегшене відношення до розлучення.

Ключові слова: сучасна сім'я, трансформаційні процеси, філософсько-антропологічний підхід, жінка і чоловік, гендер, child free, одностатеві сім'ї.

Качур К.Л. Трансформационные процессы в современной семье: философско-антропологический анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04. – Философская антропология, философия культуры. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2016.

Диссертация посвящена философско-антропологическому анализу трансформационных процессов, которые переживает семья на современном этапе своего становления. Продемонстрировано, что движущими силами трансформационных процессов в семье, способствующими формированию её нового образа, стали как культурно-антропологические процессы, так и смена мировоззренческой парадигмы в XX-XXI веке. Эти процессы коренным образом повлияли на формирование нового статуса женщины и обновление положения мужчины в семье. Определено, что ведущими среди них стали сексуальная и контрацептивная революция, возникновение феминистического движения, влияние войны на становление нового образа женщины и мужчины, оформление нового понимания отцовства и материнства, актуализация гендерной проблематики. Эти процессы способствовали сексуальному раскрепощению, трансформации отношения к телесности, а также разделения понятий сексуальной и репродуктивной деятельности.

Обосновано, что достижением современной семьи является свободное проявление индивидуальных черт каждого из родителей без ориентации на предубеждения, социальные каноны воспитания и требования к поведению пола, которые диктует современное общество. В современной семье в большей мере присутствует паритет в межличностных отношениях. Доказано, что ведущей силой разрушения гендерных стереотипов в обществе и семье стала женщина. Изменения, которые произошли с женщинами, свидетельствуют о культурно-антропологическом повороте их статуса. Изменения позиции женщины и смещение акцента в сторону её социальной активности, самосовершенствования, профессионального и карьерного роста заставляет мужчину изменить вектор своей роли в семье в сторону активного участия и готовности заменить женщину в случае необходимости.

Обосновывается утверждение о том, что представление о материнстве как главной ипостаси женщины уже не является актуальным. Участие в семье является одной из женских идентичностей, а не ведущей ролью. Современное материнство и его медикализация проявляется в том, что процессы, которые ранее происходили согласно законам природы и были обусловлены биологическими факторами, в настоящее время находятся под пристальным вниманием специалистов. Медики могут частично конструировать

материнство, влияя на процессы оплодотворения, беременности и рождения ребенка благодаря комплексу вспомогательных репродуктивных технологий. Эмансипация материнства и детности привела к управлению и регулированию биологических функций тела и праву свободно им распоряжаться. Доказано, что такой культурно-антропологический поворот в мире женщин имеет глубокое основание. Женщины выступают против стереотипизации своего назначения в семье и обществе, опровергая многовековые традиции, а сознательный контроль рождаемости является женской революцией.

Установлены основные черты современной семьи: нуклеаризация, появление новых форм семейственности и брака, неоднозначное отношение к детности, становление нового образа мужчины и женщины, существенные изменения в понимании назначения и роли женщины и мужчины в семье, откладывание заключения брака и создание семьи, усиление анонимности частной жизни, раскованное сексуальное поведение молодежи, ранние и повторные браки, «легкое» отношение к разводу.

Ключевые слова: современная семья, трансформационные процессы, философско-антропологический подход, женщина и мужчина, гендер, child free, однополые семьи.

K.L. Kachur. Transformation Processes in the Modern Family: Philosophical and Anthropological Analysis. – Manuscript.

Dissertation for Obtaining the Candidate of Philosophical Sciences Degree (PhD), specialty 09.00.04. – Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture. – National Dragomanov's Pedagogical University. – Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to philosophical and anthropological analysis of the transformation processes that family is going through at the present stage of its development. There is demonstrated that cultural processes and change of ideological paradigm in XX-XXI centuries became those motive forces of family transformation. It radically influenced on the formation of new woman and man status. There is determined that the leading processes are: sexual and contraceptive revolution, the appearance of feminist movement, the impact of war on the formation of a new woman and man image, emergence of a new understanding of fatherhood and motherhood, actualization of gender problems. It is proved that the leading force for the destruction of gender stereotyping in society and in the family was a woman.

The author emphasizes the basic features of modern family. They are: nuclearization, new forms of family and marriage, ambiguous attitude to children starting, the formation of a new man and woman image, significant changes in the understanding of women and men mission and role in the family, procrastination of marriage and the family making, lightweight attitude to divorce.

Keywords: Modern Family, Transformation Processes, Philosophical and Anthropological Approach, Women and Men, Gender, Child Free, Gay Families.